

Pályázó: Simkó Csilla

Egy küzdelmes életút (1934–2016)

Múlt és jelen: 2013, 2017

Még 2013-ban, történelem szakos egyetemistaként azt a feladatot kaptuk, hogy a társadalomtörténet új irányzatait, módszereit megismerve készítsünk egy életút interjút egy hozzánk közel álló személlyel. Így történt, hogy első ízben fogtam hozzá anyai nagymamám, Stankóczy Józsefné szül. Tóth Erzsébet életének megírásához. Hogy miért éppen őt választottam? Úgy gondoltam, az az út, amelyet bejárt, rendkívül érdekes, sokrétű, ezért szívesen megmutatnám oktatómnak, Dr. Jeney-Tóth Annamária tanárnőnek. Amikor megkértem nagymamámot, hogy üljön le velem egy órácskára és meséljen – kiderül majd, mennyire távol állt tőle az üldögélés –, örömmel igent mondott. Egy hűvös novemberi napon, kezemben tollal és papírral, bőszen jegyzetelve hallgattam őt a nyári konyhában ülve.

Most pedig 2017-et írunk. Forró nyár van, Ő pedig nincs már többé. Azt az életutat, amelynek lejegyzésébe most újra belefogtam, 2016. április 4-én végleg befejezte. Az emlékezet az, ami miatt régi dolgozatomat mégis elővettem, hogy az az út, amelyet már egyszer megörökítettem, befejezett lehessen. Szolgáljanak ezek a sorok most tőlem, középső unokától emlékezetül, miközben ő már békében nyugszik.

Születés és gyermekévek: 1934-1941

Nagymamám életének első állomása az a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei kis község, Sényő, ahol életét is befejezte. Mama – ahogyan mi, unokák mindig is szólítottuk – 1934. augusztus 17-én született Tóth Balázs és Bereczki Julianna harmadik gyermekeként. Édesapja, az egykoron tarcali, majd demecseri lakos végül Sényőn telepedett le és vette feleségül a Tiszalökről elszármazott Julikát. Nagymamám szülei cselédek voltak a helyi uraságnál, akit mélyszégyen tisztelettel öveztek. Mára talán megdöbbenő, mekkora alázattal tekintettek rá, mai szóhasználattal élve a főnökökre, akitől mindennapi kenyerüket kapták. Ez a tisztelet még akkor is érezhető volt, amikor mama „az ÚRRÓL” beszélt, arról az emberről, akit ő gyermekéve folytán igazából alig ismert. A szülők, az én dédnagyszüleim napszámba jártak, kapáltak, csépeltek, így keresték meg a család betevőjét. Mama elmondása szerint nagyon nehezen, szinte napról napra éltek, úgy fogalmazott, ha ettek, akkor ruhájuk nem volt. Gyakran felelevenítette, mennyire nem volt mibe felöltöznie, és hogy micsoda előkelőségnek számított egy pár új bőrcipő. Azonban mind az ételre, mind pedig a ruhára szükségük lett volna, hiszen nagy volt a család, a szülőknek akkor még hat kiskorú gyermeket kellett eltartaniuk. Nem volt egyszerű az ő ellátásuk, nevelésük sem, hiszen nagymamám nagyszülei mindkét részről elhunytak, így nem

volt, aki besegíthetett volna akár a házimunkába, akár a gyermekek gondozásába. Mindezek híján a gyermekek hamar megtanulták az önállóságot.

Dédnagyzüleim minden gyermeküket arra az alázatra nevelték, amellyel ők is viseltettek a helyi elit, mások, valamint a szorgalmasan és tökéletesen elvégzett munka iránt. Mert dolgozni, gyarapodni az ember kötelessége, ahogyan az utódokról való gondoskodás is, legyen szó akár saját gyermekről, akár unokáról. Fiúk és lányok egyaránt etették a jószágot, vágták a tűzifát – már ha volt, vagy az uraság adott engedélyt a levágott ágak összegyűjtésére –, gondozták a konyhakertet, mindenkinek megvolt a maga feladata. Nagymamám a leggyakrabban a főzésért felelt: széken állva kavarta a zöldséglevest, hiszen a levesnek való megtermelt a kiskertben. És ki tanított meg főzni, kérdeztem tőle naivan. Muszáj voltam megtanulni, mit ettek volna a kisebbek, vagy édesanyámék? Ennyi volt a válasz. Ha rossz ízű volt az étel, akkor is megették, más egyéb úgysem volt. A mindennapi kenyér megléte, a disznóvágás, az örömteli és talán kényszeres raktározás nagymamám életét örökké végigkísérte. Sokszor nem értettük, miért találunk akár a házban is cérnametéltet tiszta törlőn az ágyra kiterítve, paszulyt kosarakban az előszobában, rengeteg vásárolt és megtermelt ételt a fagyasztóládában... Egy sokat szenvedett asszony története állt eme „szenvedély” háttérében.

Talán ők maguk sem hitték el, hogy egyszer, egy boldog napon a család életében változás állhat be, mégis így lett. Nagymamám édesapja útörként kapott munkát – ahogyan mamám mondta – a „nagyvárosban”, Nyíregyházán. Innentől kezdve javultak az életkörülményeik, hiszen édesapja jobban keresett, mint valaha bármikor. Hamarosan eljött a kiugrás lehetősége is, amikor édesapját szabolcsi munka hiányában áthelyezték a messzi Óbecsére, vagy ahogy mama nevezte, „Bácskába”, amely ekkor már újra Magyarország részét képezte. Így indulhatott el a Tóth család minden egyes tagja a számukra sok boldogságot és talán még ettől is több keserőséget tartogató új világba. Bácska, Bánát, Szabadka, Zombor, Újvidék: már kisgyermekként ismertem ezt a térséget, pedig igencsak messze voltam még a földrajzórától. Egy új élet kezdetének és szertefoszlásának helyszínei ezek...

„Bácska”, avagy élet Óbecsén: 1941-1944

A sényői Tóthék 1941-ben érkeztek meg életük új és meghatározó helyszínére, Óbecsére. A család apraja-nagyja tükön ülve várta a nagy utazást, azt az utat, amely talán mindent megváltoztathat. A szülők az anyagi biztonság reményében vállalkoztak a hosszú útra, a gyerekek pedig magát a nagy utat várták, hiszen sohasem voltak még Nyíregyházától távolabb. Persze oda is csak akkor mentek, ha valamilyen rendkívüli esemény történt: el kellett

menni a piacra, vagy valaki megsérült a családból és be kellett vinni a kórházba... Természetesen gyalog. Ilyenkor útra kelt a család minden egyes tagja, mert a beteg, bajbajutott embert mindenkinek támogatnia kell. Senki sem nyavalygott, senki sem fáradt el, Nyírtura és Nyírpazony között pedig még meg is tudott pihenni, meg tudta nyújtóztatni sajjó, cipőhöz nem szokott lábait. A kanális vizében felfrissülve folytatták tovább útjukat kis falujuk felé. Mama oly sokszor megtette gyalog ezt az utat, hogy valahányszor buszra ültünk, szinte mindig felelevenítette, milyen volt régen utazni. Tudod, fiam, nagy dolog volt orvoshoz jönni, édesanyám – emlegette őt mindig ilyen szépen – és az asszonyok is mind a bábánál születtek. A gyermekek sem Nyíregyházán születtek, hanem mindannyian a falu valamelyik tanyáján.

Nagymamám arról ugyan nem mesélt, mennyi időt vett igénybe eljutni Sényőről Óbecsére, arról azonban annál inkább, hogy a város, ahová megérkeztek, hogyan vonta bűvkörébe. De hát mi volt Óbecsében olyan káprázatos, kérdeztem én, aki huszonévesen már nemcsak Nyíregyházát ismertem oly jól, mint a tenyeremet, hanem Debrecent is. Mama elmondásai alapján Óbecse maga volt a gyönyörűség: hosszú utakat, hatalmas házakat, gyönyörű középületeket pillantottak meg a városba érve. Még színház is volt, lelkendezett gyermeki örömmel, amikor bácskai élményeiről tovább kérdeztem. Kérdeztem? Sugárzó arccal mondta ő magától. A kis Bözsi azonnal beleszeretett Óbecsébe: már ekkor eldöntötte, hogy örökké a városban marad. Azonnal el is felejtette szülőfaluját, a kicsi, szorgos, ám szürke Sényőt, ahol se színház, se embertömegek. Mamát azonnal magával ragadta a város vibrálása, ahogyan az elsőéves egyetemistát az egyetemvárosok pezsgő élete. Minden valami új megismerésével kecsegtetett: még sosem járt ekkor városban, még sosem látott ennyi embert az utcán. Külön örömet jelentett az akkor hatéves kislánynak, hogy ebben a szép városban kezdhette el az elemi iskola első osztályát, ahol mindenki, a társai és az őt tanító apácák is magyarok voltak. A bűvölet itt sem szűnt meg, hiszen minden megvolt az iskolában, amibe egy gyerek csak beleszerethet: gyönyörű iskolaépület, sok osztály és osztálytárs, kedves tanárok, támogató légkör, és a legfontosabb: még zongorájuk is volt! A falusi kislány tehát itt, ebben a lenyűgöző környezetben tanult meg írni, olvasni, számolni, az itt kapott tudást vitte tovább a nem is oly távoli felnőtt életbe. Azonban Óbecse és a Sors kereke sok mást is tartogatott a család számára. Boldogság és fájdalom, ez jutott Tóthék osztályrészül a messzi-messzi tájon.

Hiszen eljött a második osztály, és minden megváltozott. Nagymamám már egyáltalán nem mosolygott, amikor erről az időszakról kérdeztem, lángolt az arca, szemét fájdalommal telve sütötte le. A hangja hol elhalkult, hol felerősödött. Hol dühös lett, hol követelőző. Miért lett úgy, ahogy, kérdezte. 1942-ben megtörtént a város orosz megszállása, ami mindennek véget

vetett: az emberek menekülni kezdtek, hiszen a lövöldözések állandóvá váltak Bácskában és Bánátban. A lakosság számára a lényeg az volt, hogy a városban minél beljebb kerüljenek, hogy menedéket találhassanak a kegyetlenkedések elől. Állandóvá vált a félelem: a család, az otthon, a megélhetés és az álmok elvesztése mindenkit megbénított. Nem volt ez alól kivétel a Tóth család sem...

Mama elmondta, hogy már a '40-es évek elején megvoltak azok az ellentétek a szerbek és a magyarok között, amelyek ma is jellemzik e két nemzet kapcsolatát, bár azt is kiemelte, hogy nem mindenki tört a magyarok életére. Óbecsei szomszédjuk, a gazdag szerb (szintén) úttör család számtalanszor felmutatta az emberség és a barátság örökérvényű szép példáit. Mama szerint ez a család mindig nagy szeretettel és tisztelettel viseltetett irántuk, sőt, még védelmi célokból a harcokról is tudósítottak nekik. Az egyik szomszéd kislány igen jól beszélt magyarul, ő volt édesapja tolmácsa, bár gyakran előfordult, hogy nem értették meg egymást a nyelvi különbségek miatt. Ebből sem volt soha probléma, mama vidáman emlékezett vissza a kézzel-lábbal történő beszélgetésekre, arra, hogy a családfő azért minden reggel átintetett hozzájuk, amikor dolgozni indult. Mama nagyon szerette óbecsei szomszédait, sokat játszott a gyerekekkel, akiknek csekély szerb nyelvtudását is köszönhette, együtt utaztak haza a tiszai komppal, és a legfontosabb, támogatták egymást. Amikor mama egyik testvére eltörte a lábát, a szerb szomszédok azonnal bevitték a sérült kisfiút az újvidéki kórházba. Nagymamámat még egy hatalmas öröm érte: szeretett városában, a mesebeli Óbecsén született meg a kisöccse, a legkisebb testvér, Tóth László, azaz Lapu. A kisfiú születése azért volt oly nagy boldogság, mert ő már lehetőséget kapott egy jobb életre, illetve egy gyermek megérkezése mindig Isten áldását és meg nem szűnő figyelmét jelezte. A gyermek pedig, legyen szó szerbről, magyarról, vagy ortodoxról, reformátusról, zsidóról, érték. Aztán eljött 1944 is, a tragédia éve, amikor a nem szerb ajkúaknak vissza kellett menniük oda, ahonnan jöttek, ha akarták, ha nem. És Tóthék a világért sem akartak hazajönni, de ez már sajnos nem rajtuk múlt.

Trauma és hazaút Sényőre: 1944

Egy nap „vadrácok” toppantak be a Tóth családhoz, akik a falhoz állítottak mindenkit, kivéve mama édesanyját és a legkisebb gyermeket, Laput. Ő óbecsei születése miatt mentesülhetett volna a hazatoloncolás alól, anya pedig, ha szerb, ha magyar, muszáj volt egy gyermek mellé. Az a jelenet, amely ezen a végzetes napon lejátszódott, a fájdalom tüzével égett bele nagymamám emlékezetébe. Amikor mesélt, maga előtt látta magyarul síró-könyörgő édesanyját, kezében a legkisebb gyermekkel, ahogyan másik hat gyermeke és férje után markol

a levegőbe, akiket akkorra már a falhoz állítottak. Ugyan senki se értett egy árva szót sem közülük, mégis biztosan tudták, hogy akár egy szemvillanásnyi idő alatt minden, de minden véget érhet. Mama egész életében végtelenül hálás volt a szerb szomszédoknak, akik megvédték őket a közeli vég jeges, húsba markoló ujjaitól: az apa kiabálva, hevesen gesztikulálva könyörgött a partizánoknak a magyar szomszédok életéért. Engedve az útőr esdeklésének, a partizánok erélyesen a családra parancsoltak, hogy azonnal szedjék össze, amijük csak van: húst, szalonnát, arany ékszereket, mindent, ami mozdítható, mindent, ami pénzzé tehető. Aztán mikor értékeiket összegyűjtötték, megindították az őket kifelé a házból. Abból a házból, amelyet a szülők azzal a szorgalmas munkával tartottak rendben és emeltek egy jól működő kis gazdasággá, ahogyan a régi kis sényői portájukat. Mamám már ekkor tudta, hogy soha többé nem látja viszont gyermekségének csodás helyszínét. Megrázó volt, amikor arra emlékezett, hogyan hallotta bőgni a teheneiket, sivalkodni a sok malacot, amikor elhagyták jogos tulajdonukat. Nem is tudta, hogy talált ki a házból az udvarra, majd onnan tovább és tovább, hisz nem látott a könnyeitől. Tóthék három hold földet, egy nagy házat és terebélyes állatállományt hagytak maguk mögött, valamint a barátaikat és lelkük egy darabját is. Mama, valahányszor szóba került Bácska, mindig azt mondta, visszamenne, hogy megnézzze, mi lett abból a gazdagságból, szépségből, amit ők maguk építettek fel. Gyűlölettel telve szidta a vadrácokat, a háborúskodást, a szeretetlenséget. Mi nem tehattünk semmiről, hangoztatta. Miért kellett velünk ezt csinálni? Lapunak vissza kellene követelnie azt, ami a házból őt megilleti. Nem tette. Azóta már ő is halott.

A hazaút sem volt egyszerű: a magyarokat marhavagonokba terelték a szerb szuronyosok, aztán indulhattak is hazafelé. Az út egy teljes hónapot vett igénybe, amelyet az emberek marhapiszokban, szalmatöredékben, „törekben” vészeltek át. A körülmények embertelenek voltak, egy vagonban húsz-harminc fő zsúfolódott össze, külön a nők, külön pedig a férfiak. Ez talán még kínzóbb fájdalomhoz vezetett, mint az eddigiek, hiszen a családtagok egy álló hónapig még csak nem is beszélhettek egymással. Mama mesélte, hogy ha a lánytestvérei elég magasra emelték őt, mint legvékonyabbat, akkor láthatta pár pillanatra az édesapját és a fiútestvéreit. Csak így tudta megnyugtatni az édesanyját: élnek, minden rendben van. Igazából semmi sem volt rendben...

A szerbek egészen Kelebiáig kísérték a vonatot, aztán innentől kezdve kissé jobbá vált a helyzet. Már nem a fájdalom égetett, hanem a szeretet lángja gyulladt meg, majd vált egyre erősebbé. Számos magyar városban megállt a vonat – mama a bajai megállóra emlékezett a leg tisztábban –, ahol majd egy hétig álltak. A helyi kultúrházban szállásolták el őket, ahol ugyan

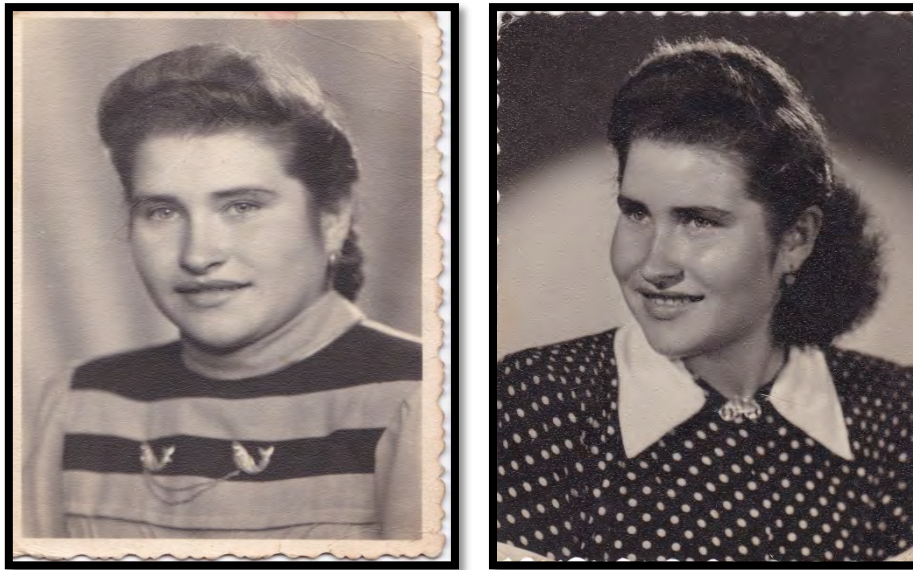
nagyon szerény körülmények között, de már nyugodtan aludhattak a puha szalmán, kaptak enni és inni, és ami a legfontosabb, mindenki hatalmas jóindulattal fogadta a rosszul járt magyarokat. Kiderült, hogy csak ketten, Tóthék és a szomszédos Nyírpazonyba való Gálék (a családnév leírásában bizonytalan vagyok, a ma Pazonyban élő Gálókra és egy kedves volt diákomra gondolok) utaznak Szabolcsba. Ekkor, útban a távoli Szabolcs megye felé ismerkedett meg egymással a két család. Mama őket is a szívébe zárta, még a sok eltelt év és betegsége ellenére is emlékezett történetükre. Ahogyan Bácskára, sokszor gondolt rájuk is.

A hosszú út végül Napkoron zárult, itt tette le a vonat nagymamámékat. Ekkor kezdődhetett meg számukra a régi-új élet: ismerték a falut, ahová érkeztek, őket is ismerték a volt barátok, munkatársak, egykori szomszédok, egyvalami viszont végérvényesen megváltozott: az emlékeiken kívül semmijük sem volt, mindent a nulláról kellett kezdeniük. A falubeliek sírva fogadták a jól ismert Tóthékat, akik egy öltözet ruhájukban lesoványodva, elhanyagolva, betegen és tetvesen megdöbbenő látványt nyújtottak. Ez azonban nem tántorított el senkit a csókoktól, ölelésektől, a vigasztalástól. A hányatott sorsú család végre megérkeztek oda, ahonnan történetük indult, Sényőre.

Újjáépítés és állandóság

Ami 1944-ben kezdetét vette, az nagyon szép példája annak, hogyan tanúsíthatunk emberséget a bajbajutottak iránt. Amikor Tóthék hazaértek, azonnal befogadták őket a faluban. A helyi zsidó uraság, Bodor Zsigmond majorjában kaptak szállást, itt éltek két teljes évig. Az úr munkát is adott a családnak, bár végül őt is elhurcolták zsidó származása miatt. Mama nagy tisztelettel beszél erről az újabb „ÚRRÓL”, aki iskoláztatta, ruházta, etette, aki karácsonyra és húsvétra ajándékot adott minden egyes alkalmazottjának. Tette mindezt a jól elvégzett munkáért és a hűségért cserébe örömmel, önzetlenül. Míg a szülők summásként a szőlőben dolgoztak, addig a kis Bözsi hol iskolába járt, hol dolgozni. Sényőn a nehéz körülmények miatt nem volt lehetőség tanulni, így a 3. osztály elvégzése után mama már csak néha-néha járt a református felekezetű iskolába, ahová ettől függetlenül mindig szeretettel indult. Főként a kedvenc tanárához, Szalkai Istvánhoz sietett, akivel még a Kossuth-nótát is közösen énekelte zongorakíséretre. Azonban nem volt mit tenni, sok volt az éhes száj, amibe kenyeret kellett adni. Mama lényegében tízéves korától dolgozott, kapált, almát szedett, 14 éves volt, amikor már a részes gépnél végzett kemény fizikai munkát. Emiatt sokat sírt, a nap végére már mindene fájt, elgémberedett. Több alkalommal még az édesanyjával is összeszólalkozott amiatt, hogy neki gyerekfejjel ilyen nehéz munkát kellett vállalnia. Mondd, fiam, hát nem

szakadt meg értem a szíve? Mamám azt is megjegyezte, hogy ekkor hivatalosan hat osztály elvégzése volt a kötelező, de a gyakorlatban „még a hatot se járták ki.”

A tizenéves Tóth Bözsi arcai

Eközben a falu lakói továbbra is támogatták a nehéz sorsú családot, így kezdődhetett el a nagy építkezés a jegyzőtől kapott házhelyen a Petőfi utcában. Ezt a házat, házhelyet én is jól ismerem, hiszen dédnagymamám 1989 januárjában édesanyámnak és édesapámnak ajándékozta, amiért őt öregségére szeretettel és odaadással gondozták. A Petőfi utcai ház felépítésében az egész falu részt vett, verték a falat, vetették a vályogot. Senkit sem kellett utasítani, mégis mindenki becsülettel és apait-anyait beleadva dolgozott, hogy a hányatott sorsú család feje felett fedél legyen. Ez az összefogás, az emberi jószág enyhítette Tóthék fájdalmát. Ők pedig cserébe örömmel főzték-sütötték a munkásoknak a finomságokat, majd pedig, akár évek múltán is, ők is elmentek, ha segítő kezekre volt szükség. A falusi ember, ahogyan Tóthék, nem felejt, se jót, se rosszat, de a jót szívesebben adja vissza. Tóthék jól tudták, milyen, ha a bajban kitárt karokkal fogadják őket, és ezt igyekeztek is viszonzni. Juli mama, ahogyan dédnagymamámat emlegeti a szomszéd néni oly sokszor, szívén viselte mások sorsát, de a legszívesebben unokáival és a szomszéd gyerekekkel foglalkozott. Etette-itatta őket, énekelt nekik, még 85-90 évesen is játszott velük. Ezzel a lelkesedéssel vigyázott a kétéves nővéremre, Zsanetra is, amikor a szüleim Nyíregyházáról Sényőre költöztek. A jó minta hatására ezt a szellemiséget örököltette tovább nagymamám is, akinél a szobájában mindig akadt édesség, aki mindig örömmel sütötte a fánkot és a krumpli lángost és vont be minket a mindennapi

teendőkbe. Minden unokájának, még a fogadottnak is jutott mindenből. Aki hozzá betért, biztosan kikerekedett.

A Tóth család a Petőfi utca 11. sz. alatti ház előtt

Az élet Sényőn: ünnepek

Nagymamám sokat mesélt arról, milyenek voltak a sényői hétköznapok: a legtöbbször a tanulás mint kitörési lehetőség, a lelkeket megnyugtató vallási élet és a munka jöttek szóba. Azonban, ha ráérő idejében meglátott egy ünnepi reklámot a televízióban, gyakran felelevenítette, hogyan élték ők meg a hétköznapok fáradságos világából kiszakító nagy napokat, a karácsonyt, a húsvétot és a házasság boldog ünnepét. Sokszor rosszállóan beszélt a mostanság oly népszerű ajándékozásról, csóválta a fejét a kígyózó sorok láttán az üzletekben, mert annak idején – szerinte – az ünnepek valami másról szóltak. Szerinte az ő gyermek- és fiatalkorában sokkal szerényebb körülmények között, ám mégis tartalmasabban telt a karácsony, mint a mostani, ami már „nem ér semmit.” Pedig az ünnepekre való felkészülés sem zajlott ám zökkenőmentesen... Karácsonyfájuk általában onnan volt, hogy vágtak maguknak a tilosból, vagy éppen kaptak valakitől – legtöbbször az uraságtól – egyet. A karácsonyfára általában kockacukor került, amit a lányok szépen becsomagoltak selyempapírba, aztán bevagdalták a széleit, hogy még mutatósabb legyen. Tettek még rá almát és bronzolt diót is.

A húsvét is sokkal népszerűbb volt, mint manapság: rengeteg locsolkodó járt házról házra, akiket a lányok és az asszonyok házi sonkával, főtt tojással, friss kenyérrel, borral, pálinkával és a híres-nevezetes szabolcsi sárgatúróval kínáltak. Azért is volt nagy-nagy alkalom a húsvét, mert a hajdon lányok – ahogy mamám mondta – levethették a „munkásujjast”, azaz végre kicsíphették magukat, és ami ettől is fontosabb, ismerkedhettek, férjet foghattak. Locsolkodni nem csak a szűk rokonság járt ám, hanem lényegében minden férfi, fiatal és idős, ismerős és idegen egyaránt: a családi barát magával vitte a saját barátját, aztán kezdetét vehette a jókedvű evés és iszogatás, a beszélgetés, a viccelődés. Egy ilyen húsvét alkalmával pillantotta meg nagymamám nagypapámat, vagy ahogyan mi hívtuk, papót.

Papót, a szintén falubeli Stankóczi Józsefet még csak nem is ismerte mama, hiába egy településen éltek: míg hazakerülve nagymamám már a mai Petőfi utcán lakott, addig nagypapám a falu végén, a mai Nyírbogdányi utcán túl, egy kis tanyán, szőlőskertekkel körülvéve. Útjaik nem is keresztezhették, hiszen mama az ún. „kisharaszti szőlőben” született, majd került el Óbecsére, addig nagypapám mindvégig ugyanott élt, majd pedig az '56-os forradalom idején katonaként a messzi Szentgotthárdon szolgált. 1957-ben hazakerülve, azon a bizonyos húsvéton ismerték meg egymást, és indult el közös történetük: 1959. november 14-én össze is házasodtak. Házasságuk papó halálával ért véget 2013. november 4-én. Ez a majd 54 év sok boldogsággal, és talán még annál is több viszontagsággal telt. A házasságot azonban nem lehetett csak úgy felbontani, ahogyan mostanság teszik, vélekedett erről mama, mert ha nem is minden frigy az égben kötött, nagy szégyen elválni, ahogyan „vénlánynak” maradni is. Ahhoz pedig, hogy egy család valódi család legyen, kell egy férj, aki dolgozik, kapál, fát vág, befűt, eteti és itatja az állatokat, kiélezi a kaszát – mert a jószág éhen nem maradhat –, és kellenek gyerekek is, akik továbbviszik a családi gazdaságot, és akik miatt megéri a sok fáradozás, a kapálás, a négykézlábas krumpliszedés, a vízhordás a tehénnek. Mama értelmezése alapján tehát a család egy élettel teli közösség, aminek fenntartásához elengedhetetlen a munka és a gyarapodás. Aki nem dolgozik, ne is egyék, tartjuk mi, magyarok. Ezzel mamám nagyon is egyetértett.

Papó, Stankóczi József, a katona, majd férj

Nagymamám gyönyörű esküvőnek nevezte az esküvői szertartást, amely alkalmával ő és papó egybekeltek, hiszen rengeteg ember ünnepelt velük, volt élő zene és táncmulatság. A legszívesebben azonban a vőlegényétől kapott menyasszonyi ruhájáról beszélt: a ruhához több mint kétméteres uszály, egy díszes mirtuszkoszorú és egy csodaszép fátyol is tartozott. Gyakran nézett fel büszkén kis szobája falára, amelynek közepén ott díszelgett a nagy nap emlékét hirdető fekete-fehér fotó. Az udvaron terítettek meg a vendégeknek, fejük fölött sátor, az asztalokon házi finomságok, amelyek a rokonok, a barátnök és a szorgos szomszédasszonyok keze munkáját dicsérték. Az időjárás is kedvezett a násznépnek: a 20 fok feletti melegben – valószínűleg a finom italoknak és a bőséges fogyasztásnak is köszönhetően – a férfi vendégek rövid ujjú ingben és harsányan mulattak. A gyermekáldás sem sokat váratott magára: keresztapám, Józsi 1960. augusztus 20-án, édesanyám – vagy ahogyan szülei nevezték –, Erzsi 1966. március 14-én jött világra. El lehetett kezdeni tehát a közös élet építését, amelyhez mama szerint a lehető legjobb alapot a kommunizmus, az építés, a fejlődés időszaka adta.

A Stankóczy család a '70-es években...

...és a '80-as években

Kommunizmus, rendszerváltás

Amikor nagymamám a kommunizmusról kérdeztem, újra lelkesé vált, hiszen életének ez a szakasza már abszolút nem volt megrázó, inkább a nyugalom, az anyagiakban való bővülés jellemezte. Nem volt többé egyedül, nem volt többé védtelen sem, és már volt mit ennie is. Lett saját házuk nagy kerttel, házhelyük a Nyírbogdányi út végénél lévő vadászház szomszédságában, mindenki kapott saját biciklit, azaz a mindennapok fárasztó gyaloglásnak egyhamar vége szakadt. Amire azonban a leginkább büszke volt a Stankóczi család embere és asszonya, az a sok jószág és a rengeteg megtermelt javuk volt: tehén, bárány, disznó az ólban, tyúk, kacsa, néha liba, pulyka a tyúkudvarban, szalma a pecuban, tengeri a kasban. A kamra tele tojással, túróval, zsírral, tehéntejjel és tejfellel, kacsatepertővel, a fagyasztó hússal, a füstölő sonkával, kolbással. A gyerekek férjhez mentek, majd jöttek az unokák is, elsőként Zsanett, a nővérem 1987. április 16-án, középsőként én 1991. február 3-án, végül pedig Stella Dóra, keresztapám gyermeke 1992. augusztus 6-án, valamint a legidősebb gyermek, Nati, keresztapám nevelt nagylánya. Mi unokák szinte mindig az udvarban játszottunk, megismerve és megszeretve a munkát, legfőképpen az állatok gondozását.

Papó és én Csokival, a kisbáránnyal, 2000 környékén

Szeme kék, akár a tó

Az én nagymamám nagyon jó asszony. Ha beteg vagyok, ő azonnal szalad hozzám. Ismer minden gyógyfüvet, tehát okos is.

Ő főzi a világ legjobb menta-teáját. A piacon számomra mindig vásárol friss akácmézet, ettől új erőre kapok. Ha meggyógyultam, rohanok hozzá, mert rengeteg állatot tart. Nagyon sokat

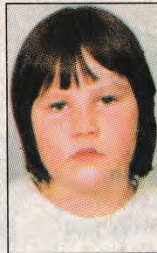

Bözsi mama...

dolgozik, ő szeretette meg velem a házimunkát. Kedvenceim közé tartozik a kiskacsa és kisliba. Bözsi mama nem szereti a lusta embereket, már korán reggel tal-

pon van. Minden jószágnak nevet ad. A friss tojásokból készíti el a kedvenc süteményeimet és a fenséges palacsintát. Nagyi nem szigorú, mindent megenged unokái számára, ugyanis hárman vagyunk. Minden iskolai rendezvényre elkísér. Büszke az unokáira, mert ha egyszer eltávozik, ő bennünk él tovább. Soha nem feledjük el jóságát.

Az első nagymamámról fogalmazást írtam, a másodikról verset:

...és én, Csilla

SIMKÓ CSILLA, SÉNYŐ

Nagyi

*Haja fehér, mint a hó,
Szeme kék, akár a tó.
Ő kedves és rendes
leleményes és ügyes.*

*Mindent elkészít
és sokat segít.
Ő a világ legjobb embere.
Szereti őt minden gyermeke.
Ha tizennyolc unokája*

megrohanja,

*Virággal lesz tele minden szoba.
Szereti őt kicsi és nagy,
mert ő az, aki mindig ad.
Szíve oly jó, hogy ragyog
mint égen a csillagok.*

*Kívánom, hogy sokáig éljen
míg a világ van, békességben!
Ezt kívánom neked, drága Simkó
nagymama, unokád: Csilla*

A Kelet-Magyarország pályázatára írt cikkem, 1997-2001 között

De miért is volt olyan jó az a kommunizmus, amit mint történelemtanár, magam is jól ismerek (köszönhetően nagyszüleim elmondásainak és a történelemkönyveknek)? Mama szerint Rákosi Mátyás jól vezette az országot, bár bevallotta, hogy nem mindenre emlékszik kristálytisztán abból az időszakból. A legfőbb emléke az volt, amikor Rákosi tiszteletére felvonulást rendeztek a faluban és mindenkit bevontak a tiszteletgésbe. Mindenkinek egyszerre azt kellett kiabálnia, hogy „éljen Rákosi.” Ez mamám számára azonban inkább örület volt, nem tiszteletgés. Mama az '56-os forradalomra sem emlékezett tisztán, itt azonban nagypapám volt az, aki kísérelt. Nem tudta szó nélkül hagyni az emlékezete. Ahogyan említettem is, papó 1956. október 23-án éppen a távoli Szentgotthárdon állomásozott, mint katona. A forradalomról rádió és telefonon keresztül értesültek, mindannyian megijedtek a budapesti események hallatán. Az ijedelem hatására még Ausztriába is átszöktek, aminek az lett a követelménye, hogy büntetésként még hat hosszú hónapig nem ért véget a szolgálatuk.

Kádár János kapcsán mind mama, mind papó emlékei bővebbek voltak. Kádár volt mamám szerint az az ember, aki felépítette Magyarországot, ő volt a legjobb politikus, aki megteremtette a teljes szabadságot és létbiztonságot. Munka? Volt bőven. Mindenki oda mehetett dolgozni, ahová csak akart, hiszen azonnal felvették a kiszemelt munkahelyre.

Mindegy volt, kinek a fia vagy a lánya, kinek a felesége volt a munkavállaló, szép volt, vagy épp csúnya, kövér, esetleg sovány, tanult vagy betanításra szoruló, húszévnnyi tapasztalattal rendelkező vagy az iskolapadból épp kiszálló pályakezdő... Pont ezek miatt a tapasztalok miatt nem értették öregségükre mamámék, mi folyik a megyében, az országban, és talán a világban is. Értetlenül álltak az előtt, hogy én mint diplomás unoka hogy nem állok a végzést követően azonnal a katedrára, miért vagyok egyszer iskolatitkár, másszor miért tüsténkedek rendezvényterazon, aztán hogyan kerülök két év alatt két középiskolába egyszer angol-, majd történelemtanárként. Már nem érte meg sem nagypapám, sem ő, hogy beléptem a seregbe... Mert ők abban éltek le mondhatni egy teljes életet, hogy a pap, az orvos, a tanár urak, akik megérdemelten állnak a ranglétra tetején, megérdemelten fordulhatnak hozzájuk tanácsért a falubeliek. Ők az elit, ők a vezetők, akikre fel kell és lehet nézni, és akik intelligenciájuknak és rátermettségüknek köszönhetően vezetik és képviselik például a kis Sényőt is. Jaj, fiam, mi lesz veletek, sopánkodott oly sokszor.

Munka a téészen

Mint akkortájt mindenki, mamámék is a helyi téészen dolgoztak, ahol ugyan sokszor fáradságos munkát kellett végezniük, de a fizetség és a munkatársakkal való jó kapcsolat mindenért kárpótolta őket. Vidáman emlékeztek vissza a közösen eltöltött születés- és

névnapokra, a csipkelődésre almaszedéskor, arra, mennyi finom gyümölcsöt megettek a fáról (meg is teheték, senki sem szólt nekik, nem úgy, mint mostanság). Nem érdekelt minket, hogy nem volt megmosva, olyan jól esett, mondta mama mosolyogva. Ha dél volt, és nagy meleg, mindenki elvonult a fa alá, lepihent, viccelődött, jóllakott, majd a hőség csökkentével újra beállt dolgozni. Nem volt teljes munkaidő, a rész munkaidőről fogalmuk sem volt, nem kellett fél órával hamarabb kezdeni, hogy az ebédre szánt időt ledolgozzák. Számukra ez volt a kommunizmus: a nyugalom szigete. Stressz, ha volt is, nem olyan minőségben, mint mostanság. Pszichiátria? Idegkimerültség? Szintén az „új világ” hozadékai, mamámék számára – szerencsére – ismeretlen fogalmak voltak.

Csoportkép

Kádár János a nagyszüleim hőse volt. Hogy miért? Mert az ő fennhatósága alatt az országnak nem volt adóssága, támogatta a családokat, a lakásépítést, a munkába állást, azaz mindent, ami a megélhetéshez szükséges. Papó meg is jegyezte Kádár kapcsán, nem érti, hogy neki miért nem emelnek szobrot, miért nem koszorúzzák meg a síremlékét. Nagymamámnak pedig az volt az álláspontja, hogy az élet Kádár János idején volt a legjobb, ezzel szemben „a mai világban olyan szegénység van, mint a háborúban.” Papó visszaemlékezéséből kiderült, hogy a lakáshiteleket sokkal kedvezőbb feltételekkel lehetett megkötni, mert a kamat mindösszesen csak 2%-ot tett ki. Emiatt Sényőn egy évben akár 20-25 kertes ház is épült. Hogy mind egyforma? Ki bánja!

Éppen ez volt a Kádár-rendszer legfőbb eleme: az egyszerűség, a letisztultság, az egyformaság. Mindez azért is tetszett a nagyszüleimnek, mert nem igazán érezték, hogy ki szegény, ki gazdag, ki parasztember, ki tanár, mindenki ugyanazt ette, itta, ugyanazt a ruhát viselte, mint a másik. Édesanyám sokszor emlegette, hogy ugyanolyan ruhában járt középiskolába, mint a legtehetősebb családból származó osztálytársa. Nem érezte senki, hogy bármiben is kevesebb volna, mint a tévészelnök gyermeke vagy felesége. Diszkrimináció? Ezt a fogalmat sem ismerték az én nagyszüleim. Mint a kommunizmus minden egyes eleméről, arról is örömmel beszéltek, hogy a munka dicsőség és öröm volt, nem úgy, mint manapság. Nem is értették, a munkást miért nézi le a főnöke, miért nem fizeti ki időben, vagy miért nem vesznek fel valakit dolgozni, mert idősebb vagy mert kisgyermekes szülő. Hiszen akkor, amikor ők papóval összeházasodtak, és amikor édesanyám született, kifejezetten örültek a családalapításnak: még arra is tisztán emlékeztek, hogy 1966-ban, amikor anyukám született, 300 Ft volt a családi segély összege. Ez – szerintük – az akkori viszonyokat figyelembe véve egész szép fizetségnek minősült.

Édesanyám szülőháza a Rákóczi utca 42. sz. alatt

Téeszbeli pillanatkép papóval

Papó dicsérte a téeszeket is, azt mondta, hiába agitáltak 1960-ban a téeszésítés ellen, megérte belemenni, hiszen az új rendszer rengeteg embert jutatott különféle lehetőségekhez, beleértve azokat is, akik mai szemmel nézve igen alacsony szintű képzettséggel rendelkeztek. Az állam hatalmas összegeket fektetett a mezőgazdaságba, ritka volt az egyéni gazdálkodó, de ez Sényőn senkit sem zavart, mindenki élte a maga kis életét, ami sokkal jobb és tartalmasabb volt, mint a mai. Sényő a Kádár-korszakban gazdag falunak számított, hiszen krumplit és paszulyt termeltek, és ahogyan nekik is, mindenki másnak is volt tehene, ezáltal tej, vaj, túró és tejföl is került az asztalra. Mi ma már hírből sem ismerjük ezeket a házilag előállított, vegyszer- és adalékmentes finomságokat. A falu fejlettségét az is jól mutatta papó szerint, hogy 1962-ben már volt villanyáram. Ez természetesen nagy örömmel számított. Az élet könnyű volt Sényőn, mert itt volt a vízügy és az útfenntartó telephelye is, tehát létezett más munkalehetőség a mezőgazdaságon kívül is. Manapság szinte már csak a közmunka keretei között dolgozhat, aki tud... A munkások minden nap kaptak fizetést, számunkra szintén ismeretlen módon: kézbe

leszámolva. Nem volt SMS, ami meghozta a fizetés hírét, vagy ATM, mégis mindenki megkapta időben a javakat, amiért megdolgozott.

Sőt – folytatták mamáék az élménybeszámolót –, akár még a „nagyvilágot” is láthatták! Papó egyszer még Békéscsabára is elkerült, ahol életében először (és talán utoljára) látott gyapotot. Első látásra senki sem tudta eldönteni, mi is lehet az valójában. Papó dicsérte a főnökét is, aki minden reggel finom friss kenyérral és kávéval kínálta a munkásait. A fizetés mellé gyakran ajándék is járt, mint például cukor vagy répaásási lehetőség, aminek természetesen mindenki szívből örült. A térszeli munkába gyakran bekapcsolódtak a családtagok is, hol az otthonukban, hol pedig a munkahelyeiken munkatársi viszonyban segítették egymást. Olyan volt ez, mint a mai családbarát munkahelyek: apák és fiaik együtt etették a disznót, asszonyok és lányaik együtt kapálták a facsíkot. Ha az egyik elfáradt, a másik, nem is feltétlenül vérrokon, kiségitette. Mindenki ismert mindenkit, nem csak a faluból, hanem az egész megyéből, Székelyből, Nyírbogdányból, és még sok más településről jöttek át a dolgozók Sényőre. Az utazás csoportosan, biciklin történt, úton, erdőn át, barát a barát előtt, szomszéd a szomszéd mellett. Manapság a munka hevében nincs idő egymásra, ezért kell munka után összeülni a dolgozóknak. Akkortájt, amikor a nagyszüleim aktívan dolgoztak, a team building a munka része volt.

Mama büszkén mesélte, hogy „a nagy építővel”, Kádár Jánossal még kezet is fogott, amikor a nyíregyházi gumigyárba érkezett üzemlátogatásra. Olyan volt, mint egy kotló, körülrajtuk, emlékezett vissza mama csillogó szemekkel. Annak idején megkérdeztem őt arról is, milyen volt az egyház és az állam viszonya a kommunizmus idején. Mama summásan csak annyit mondott: „aki ment templomba, az kapott”, pláne akkor, ha valamilyen magas rangú hivatalnok volt. Ekkor viszont papó pontosított, aki szerint a kisemberek, mint például ők is, elmehettek a templomba, hiszen az ellenőrzés a kis szabolcsi falvakra már olyan meghatározó szigorral nem terjedt ki, mint mondjuk a fővárosra vagy akár egy távolabbi nagyvárosra. Papó egyaránt volt párttag, aki 1970-ben kormánykitüntetést kapott kiváló munkájáért, mint a térszeli „zeterosa” – ez állt a munkakönyvében is –, még pártgyűlésekre is járt, mindez azonban nem akadályozta meg abban, hogy mindkét gyermekét megkereszteltesse a helyi görög katolikus atyával. A pap mindvégig a falu legelittebb és legkarizmatikusabb személyisége maradt, aki minden tudományban jártas, aki mindenkit ismer... És akivel, párt ide, párt oda, jóban voltak az emberek.

A nagyszüleimet egyfajta sokként érte a rendszerváltás, hiszen megszűnt minden, ami a család korábbi megélhetését biztosította: oda lett a téesz, minden magánkézbe került, drágább lett az élet, munkahelyek szűntek meg. Ekkor már mindenki tudta, ahogy az interjú idején mama fogalmazott, hogy tönkre fog menni Magyarország. Teljesen megdöbbsent azon, hogy mennyire más lett a világ a rendszerváltást követően: időpontot kell kérnie annak, aki beteg, vagy annak, aki hivatalos ügyeit szeretné intézni, mert másként nem fogadják. Az embereknek nincs mit enniük, mert nem tudnak állatokat tartani, olyan drága a takarmányozásuk. Régen elképzelhetetlen volt a falusi élet csordák nélkül, ma pedig itt, Sényőn már alig vannak olyanok, akik belefognának az állattenyésztésbe- vagy tartásba. A világ végérvényesen megváltozott, semmi sem a régi már... A nagyszüleimnek azt is nehéz volt feldolgozniuk, hogy manapság a fiatalok külföldre mennek dolgozni, ki hosszabb, ki rövidebb időre, mivel a hazájukban nem tudnak hol elhelyezkedni. Mama és papó azt várták a politikusoktól, hogy az ország helyzetét megjobbítsák, és minden rendbe jöjjön. A reményt viszont még a kilátástalanság idején sem adták fel: annak a reményét, hogy Magyarországnak mindig lesz jövője, és lesznek olyan emberek, akik nem restek helyzetét megjobbítani.

Aranylakodalom

A hagyományokhoz híven idén is megemlékezünk az 50. házassági évfordulójukat ünneplő párokról. Ebben az évben három házaspárnak kívánhatunk még sok-sok boldog évet szeretetben, egészségben.

Stankóczi József és Tóth Erzsébet 1959. november 10-én kötöttek házasságot.

Jóska bácsi: - Mindketten 25 évesek voltunk, amikor összeházasodtunk, előtte egy évig jártunk jegyben. 1957-ben szereltem le a katonaságtól, utána több más helybéli fiúval átjártunk biciklivel Nyírbogdányba kikapcsolódni. Udvarolgattunk lányoknak, bálókba jártunk. Aztán mégis hazahúzott a szívem.

Erzsike néni: - Jóska '58-ban eljött Húsvétkor a barátjával hozzánk locsolódni. Egy hét elteltével szombaton már újra ott volt. Ettől kezdve, amikor csak lehetett, találkoztunk. Akkoriban egészen más lehetőségek adódtak arra, hogy két fiatal ismerkedjen, és együtt töltsék el a szabadidőt. Bálókön, szüreti felvonulásokon, séták alkalmával lehetett beszélgetni, udvarolni. A napi kétszeri, reggeli és délutáni templomi összejövetelek is jó alkalmat adtak a találkozásra. Évente két-háromszor volt vándormozi-előadás a faluban, arra is sokan eljöttek.

Jóska bácsi: - Amikor '59 novemberében összeházasodtunk, mindketten egyéni gazdálkodók voltunk. Házasságkötésünk után én Miskolcra mentem dolgozni, majd a kemecsei Állami Gazdasághoz kerültem. Erzsike itt, Sényőn dolgozott a TSZ-ben. 1960-ban megszületett a fiunk, József - ő most Nyíregyházán, Örökösöldön lakik a családjával -, 1968-ban pedig a lányunk, Erzsébet - ő pedig itt él Sényőn. Összesen három lányunkával örvendeztettek meg minket. Zsanettel, Csillával és Stelával. A két idősebbik unokánk egyetemre

jár, a legfiatalabb pedig kereskedelmi szakközépiskolát végez.

Erzsike néni: - Büszke vagyok rájuk, boldog vagyok, ha látom őket. Csak addig tartson meg a Jóisten, amíg Zsanett unokámat pappá szentelik. Ők a mi életünk értelme, ahogy csak tudjuk, támogatjuk őket.

Zakor Miklós és Stankóczi Rozália 1960. január 16-án fogadtak egymásnak örök hűséget.

Rózsika néni: - Miklós három fiútestvéremhez járt barátkozni, ezért aztán mindennapos vendég volt nálunk. Lassanként megtetszettünk egymásnak, mégis nagy meglepetés volt, hogy a tudtom nélkül kért engedélyt az édesanyámtól az udvarláshoz. '58 szilveszterén aztán meg is tartottuk az eljegyzést és több mint egy évig jártunk jegyben. '60 januárjában aztán igazi nagy lagzit csaptunk - emlékszem, nagy hó volt és hideg, disznót, borjút vágunk, itt volt az egész rokonság.

Miklós bácsi: - Rózsika 18, én 25 éves voltam akkor és mindketten a kemecsei Állami Gazdaságban dolgoztunk. Ő függetlenített csoportvezető, én gépszereelő voltam. Később - 1980-tól - a sényői TSZ-hez kerültünk: én anyagbeszerző lettem, a feleségem kiszolgáló a falatozóban. Közben két lányunk született, Ibolya és Gyöngyi, akik három fiúunokával ajándékoztak meg minket: Rolanddal, Norberttel és Józseffel.

Rózsika néni: - A rendszerváltás után, 1991-től magánvállalkozó lettem, '94-ben pedig megnyitottuk a Fenyő Presszót. Amikor

építkeztünk, már első sorban nem önmagunkra gondoltunk, hisz én tudtuk, hogy nemsokára

nyugdíjba

Részlet a Sényői Igazmondó 2009. évi decemberi számából. Sok helyen az információk nem pontosak. A jobb oldalon papó húga, Zakorné Rózsika férjével, a ma már elhunyt Miklós bácsival.

Befejezés

A korábbi interjú elkészítése és a mostani pályázat megírása különleges pillanatokat jelentett számomra, hiszen nagymamám életútja által képet kaptam arról, milyen is az az élő történelem, amelyet az egyetemi tankönyvek olvasása során nem vagy csak kevésbé fedezhetünk fel, illetve fedezhet fel a ma diáksága. Persze unokaként és emberként is jó érzésekkel töltött el az írás maga, hiszen visszaidéződött bennem a közös biciklizések emléke, és furcsamód a közös temetőlátogatásoké is. A halál nem szörnyű, nem rossz, átölel, és végül az Isten kebelén pihen meg az ember, ahol mintegy jutalomként, ott áll majd „idősapám és idősanyám”, karjuk kitérve, mosolyogva, békében, együtt. Ezt tanította nekem mama, miközben dédnagyszüleim sírját gondoztuk kint, Napkor felé, a sényői új köztemetőben. Ma már ott nyugszik ő is, ahogy kérte, szülei lábánál, a mögöttük lévő sírban, közösen papóval. Sírhelyét már 1987-ben megváltotta, amikor édesapja meghalt, pont abból a megfontolásból, hogy még ott is együtt lehessen a Tóth család egy része. Azé a családé, amelyet soha el nem múló szeretettel szeretett.

Mama és én, kis hasonmása, a végzős gimnazista

Életét sem ő, sem papó nem fejezte be oly békében, oly magasztosan, mint ahogyan azt mama elképzelt. Mama a tavalyi évben, 2016. április 4-én hunyt el leukémiában. Papó halála után életét kedvetlenül, dühösen, meglepő módon az elmúlástól való félelemmel töltötte. Így élt, és így halt meg mama, vagy ahogyan a faluban mindenki ismerte, Tóth Bözsi. Én azonban most mégis örülök, hogy mesélhettem Róla, Róluk, és megoszthattam másokkal is életük szép és nehéz pillanatait. „Boldog nyugalmat, és örök emléket”, énekelte a paróchus úr papó temetésén. Remélem, ezzel a munkámmal, mely szeretetteljes örömmel íródott, hozzájárultam ehhez. Nyugodjatok békében!